

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Tito v Omsku, Sibirija, 1917/1920

Zakaj Tito ni pristopil k jugoslovanskim dobrovoljcem v Omsku?

Josip Broz, 1928 (Google)

Ko sem pisal o slovenskih, tudi o jugoslovanskih prostovoljcih v Omsku 1917/20, sem se vedno spraševal, zakaj Tito ni pristopil k jugoslovanskim dobrovoljcem v Omsku, Sibirija? Seveda, odgovora nisem našel. Znanec Janez M. je bil pretekle dni službeno v Rusiji, tudi v Sibiriji, vendar ni nikjer našel kakšno sled. Odgovor je verjetno v arhivih Kominterne, kjer je tudi Tito moral (večkrat) pisati svojo avtobiografijo in se pri tem neznansko truditi, da ne bi izpustil kakšno podrobnost, ki bi jo Nkvd znal izkoristiti za sumničenje, izsiljevanje ali kaj podobnega ...

No, spomnil sem se tudi nedavnega zapisa in feljtona v Dolenjskem listu o generalmajorju Ivanu Božiču, ki je 1917 bil kot kapetan postavljen za poveljnika polka »majorja Blagodića«, nazadnje tudi v Omsku, tudi poveljnika drugega evakuacijskega odreda iz Vladivostoka. Kot polkovnik VKJ je bil sicer v nemškem ujetniškem taborišču, da bi pozneje postal predavatelj vojaške geografije na Vojaški akademiji v Beogradu in bil potem 1947 povišan v čin generalmajorja, šele 1948 pa je bil sprejet v KPJ!. Le kakšne »posebne« zasluge je imel, da bi bil pred začetkom informbirojevske kampanije povišan v generalski čin? Napisal je sicer učbenik iz vojaške geografije, vendar za to ne bi bil povišan. Moralo je biti nekaj drugega ... Morda je narednik Josip Broz srečal takratnega kapetana Ivana Božiča kje v Omsku ali okolici ... Ali pa mu je kapetan Božič rešil življenje ... Vsekakor pa je Tito imel uvid v avtobiografije

polkovnikov JLA, pa je tako prebral, da je kapetan Božič bil v Omsku! Kdo ve? Primer je vsekakor izredno zanimiv, zato bom razgrnil nekaj podatkov iz arhivov, knjig in spominov posameznikov.

Titovi nasprotniki trdijo naslednje:

V veljavni srbski wikipediji bomo izvedeli, da so takoj po začetku oktobrske revolucije 1917 mesto Omsk v Sibiriji zavzele ruske carske sile, da bi 1918 v njem bila formirana ruska začasna vlada na čelu z admiralom Aleksandrom Kolčakom, pa je tako bil Omsk proglašen za prestolnico carske Rusije. V centralni banki v Omsku je bilo spravljeno tudi državno carsko zlato. Preden so enote Rdeče armade 1919 zavzele Omsk, se je admiral Kolčak umaknil v Irkutsk. In zdaj sledi naslednji zapis: »Kot 25-letni ujetnik je v Omsku 1917 bival tudi Josip Broz Tito. Tu je spoznal svojo prvo soprogo, tedaj 13-letno Pelagijo Belousovo. Naslednjega leta (1918) sta se poročila s pravoslavnim obredom.«

Po t.i. »ustaški inačici« je Joshua Ambroz. Mayer, pozneje znan kot Josip Broz Tito, postal komunist v rani mladosti, že 1912, ko je v Budimpešti osvojil srebrno kolajno v mečevanju. 1914 je bil mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko in poslan na rusko fronto, kjer je bil 1915 v Bukovini ujet. Po enoletnem vojnem ujetništvu in delu na Uralu, se je 1917 v Omsku, Sibirija, priključil Rdeči armadi in 1918 postal član Komunistične partije. V Omsku se je tedaj poročil s Pelagijo Belousovo, s katero se je vrnil 1920 v Jugoslavijo, pa je takoj postal član KPJ. Od 1921 je deloval kot ilegalec ...

V hrvaški wikipediji z naslovom »Titov životopis« (Titov življenjepis) je precej podrobno predstavljena Titova biografija, tudi na podlagi Dedijerjeve knjige o Titu, pa navajam najvažnejša dele:

Pred Veliko nočjo, 25. aprila 1915 je bil vodnik (narednik) Josip Broz pri vasi Okno v Bukovini težko ranjen, ujet in je 13 mesecev ležal v bolnici v Svijažsku pri Kazanu. Dobil je tudi vnetje pljuč in je komaj preživel. Učil se je ruščine in prebiral dela ruskih klasikov. Ko je okreval, je bil poslan kot mehanik na delo v neki mlin v vas Kalasijevo pri Ardatovu. Kmalu zatem je bil z ostalimi ujetniki poslan v mesto Kungur na Uralu, kjer so gradili železniško progo. Ujetniki so ga izbrali za svojega poveljnika taborišča. Ker je nekoč dovolil odsotnost treh ujetnikov z dela, so ga stražarji (kozaki) vrgli v ječo in hudo pretepli.

Ko je v Kungur prišla novica, da so februarja 1917 zvrkli carja, so delavci vdrli v zapor in osvobodili vse zapornike, tudi Josipa Broza. Pridružil se je neki boljševiški skupini, pa je bil kmalu zatem ponovno aretiran. Uspel je zbežati in prispel v Petrograd, kjer je 16. in 17. julija 1917 sodeloval v množičnih protivladnih demonstracijah, ki so jih organizirali boljšeвики. Poskusil je zatem priti v Poljsko, vendar je bil ujet in poslan v petrograjsko trdnjavo (zapor).

Ponovno je poslan v Kungur, pa je izkočil iz vlaka in se povzpel na drugi vlak, ki je peljal v Sibirijo. Na postaji Atamanski Hutor pri Omsku je vlak obkolila oborožena boljševiška skupina, od katerih je zvedel, da je v Petrogradu zgodila oktobrska revolucija, da so boljševiki prevzeli oblast in začeli ustanavljati sovjete.

»Pridružil se je **Internacionalni Rdeči gardi v Omsku**, katero so sestavljali **osvobojeni ujetniki Čehi, Madžari in Romuni.**«

O svojem sodelovanju v oktobrski revoluciji je povedal:

»Pisale se je, da sem jaz znatno sodeloval v Oktobrski revoluciji in državljanski vojni v Rusiji. Na žalost, to ni točno. Služboval sem v Rdeči gardi nekaj mesecev, pa čeprav smo stalno zahtevali, da bi se borili proti belim, nas niso poslali na fronto. Bil je zares zelo šašavo (Dedijer I, str. 67–67).

Julija 1918. je Omsk napadla in kmalu nato zavzela Češka legija, ki so jo pretežno sestavljali češki in slovaški ujetniki ter se je pridružila »belim«, protirevolucionarnim enotam admirala Kolčaka, ki je zatem proglasil Omsk kot carsko prestolnico Rusije.

Mednarodna brigada Rdeče garde je bila razbita, njene pripadnike pa za lovili in ubijali. Josip Broz se je rešil z begom v stepo, pa se je v vasi Mihajlovka, oddaljeni okrog 65 km iz Omska, sedaj Sedilnikovski okraj, zaposli kot mehanik v parnem mlinu bogatega Džaksenbajev Isailja, ki je imel okrog 2500 konjev in je bil tudi vrhovni sodnik Kirgizov v tem okolišu. Pridobil si je njegovo spoštovanje kot mehanik in dober jezdec, pa ga zato ni prijavil »belim«, čeprav je vedel, da je komunist. V tej vasi je ostal leto dni, kjer je poznal lepotico Pelagijo Denisovno Beolusovo - Pelko, rojeno 1904, pa sta se 19. junija 1919 poročila v Omsku po pravoslavnem obredu.

Ko so jeseni 1919 boljševiki ponovno osvojili Omsk, se je Josip Broz vrnil v mesto. Ko je bila januarja 1920 vzpostavljena železniška med Sibirijo in zahodom Rusije, je Josip Broz s soprogo odpotoval v Petrograd. Iz Petrograda sta se odpeljala v Narvo v Estoniji, ki je bila v rokah belih. Nekaj časa sta bila v karanteni v neki trdnjavi, zatem pa sta z ladjo prek Baltika in vlakom prek Nemčije septembra 1920 prispela domov, v Kumrovec.

Pelagija je 1926 tudi sama postala član KPJ, a se je 1929 s sinom Žarkom vrnila v Sovjetsko zvezo in delala v Kominterni. Ko je Tito 1935 prišel v Moskvo sta se sporekla in 1936 tudi ločila. Pozneje je 19 let preživela v izgnanstvu, 1968 je umrla.

Vladimir Dedijer, Titov biograf, in drugi, so nam zapustili drugačna pričevanja.

Vjenceslav Cenčić¹, publicist iz Reke, tudi moj dober znanec, je javnosti povedal, da mu je Žarko, Titov sin, povedal, da je mati Pelagija dejansko rešila

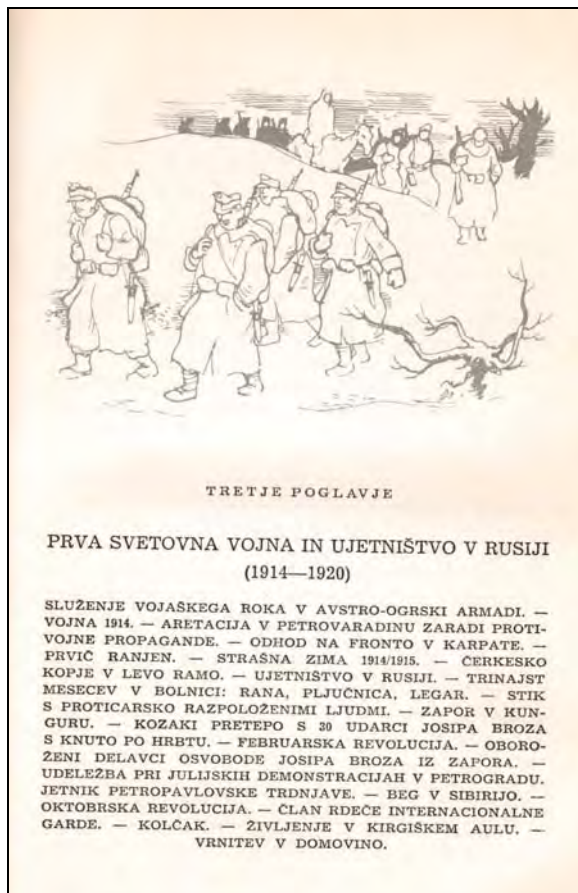
¹ Avtor je treh zanimiv knjig: Enigma Kopinič, Titova poslednja ispovijest in Atentati na Tita, za katero sem napisal tudi predgovor

življenje lepemu in modrookemu avstro-ogrskemu ujetniku, ki so ga »rdeči« nameravali ustreliti, pa je mlada komsomolka Pelagija zaprosila poveljnika »rdečih« Konjeva, poznejšega maršala Rdeče armade, naj ji prepustijo tega ujetnika, ker ga bo ona prevzgojila. To je menda zapisano tudi v dokumentih Nkvd, fond 205.

Poglejmo kaj je napisal Vladimir Dedijer, Titov biograf?

V knjigi **Josip Broz Tito, Prispevki za življenjepis**, Cankarjeva založba Ljubljana 1953 je pisec Vladimir Dedijer III. poglavje naslovil *Prva svetovna vojna in ujetništvo v Rusiji 1914–1920*), str. 71–97, iz katerega povzeman bistvene podatke iz ujetniškega obdobja v Rusiji 1917–1920, posebno v Omsku. Navajam naslednje:

Josip Broz je bil vpoklican k vojakom 1913 v cesarski polk na Dunaju (3 leta), pa so ga na njegovo prošnjo premestili v 25. domobranski polk v Zagreb (2 leti služenja). Konec tega leta je bil poslan v podčastniško šolo. Hitro je napredoval in postal najmlajši vodnik (narednik) v polku. Kot prvak polka v sabljanju je poslan na prvenstvo AOV v Budimpešto, kjer je osvojil 2. mesto. Bil je tudi dober smučar.

Vladimir Dedijer, Josip Broz Tito, str. 71

Pričetek 1. svetovne vojne je tako dočakal kot vodnik 25. domobranskega polka, ki je bil najprej poslan v Petrovaradin. Ko so kasneje odrinili v Galicijo, je njegov izvidniški oddelek zajel 80 ruskih vojakov, pa so nekateri predlagali, da jih pobijejo, kar pa vodnik Broz ni dovolil in so jih odvedli v ujetniško taborišče.

Na položaju nedaleč od mesteca Okno v Bukovini so 25 aprila 1915 je ruska pehota iznenada napadla položaje bataljona 25. domobranskega polka, medtem pa so čerkeski konjeniki iz »Divje divizije« vdrli v zaledje in iznenada napadli avstro-ogrske vojake iz ozadja. Ko je Josip Broz spretno odbil napad nekega Čerkeza, ga je drugi odzadaj zadel s kopjem v desno rame. Izgubil je zavest in padel in Čerkezi so jih začeli vezati in pobijati, zajeli pa so tudi ves štab polka, pravzaprav pijane častnike, ki so slavili Veliko noč. Orgije Čerkezov so ustavili šele ruski vojaki in vse ujete avstro-ogrske vojake in častnike odvedli v ujetniško taborišče.

Polnih 13 mesecev je ranjeni Josip Broz preležal v bolnici v mestu Svijažsk v bližini Kazana. Rana je bila globoka, vendar kost ni bila poškodovana. Poleg pljučnice je prebolel tudi pegavec. Bil je že proglašen za mrtvega, vendar je preživel. V bolnišnici se je naučil ruski in prebral mnoga dela ruskih klasikov, Tolstoja, Turgenjeva, Kuprina in druge.

Ko je okreval, je bil maja 1916 premeščen na delo kot mehanik mlina v vasi Kalasijevo pri Ardatovu. Kmalu zatem pa je bil premeščen v delovno taborišče v mestecu Kungur na Uralu, kjer so ga ujetniki izbrali kot svojega predstavnika pri poveljniku taborišča. Ujetniki so delali na izgradnji neke proge, potem pa na popravilu druge. Bilo je pozimi 1916/1917, ko je trem romunskim ujetnikom dovolil, da so popravili svoje čevlje. Poveljnik taborišča je dal Josipa Broza zapreti, pa so ga trije kozaki odpeljali v zapor, kjer je dobil 30 udarcev s knuto po hrbtu.

Ko je bil v Petrogradu strmoglavljen ruski car, so kungurški delavci napadli zapor in osvobodili zapornike, tudi Josipa Broza, ki se je zatem vrnil v taborišče. Seveda je tudi med ujetniki vladalo veliko razburjenje. Tako so se tudi hrvaški ujetniki spraševali, kdaj bo strmoglavljen cesar Karel na Dunaju. Ker se je Josip Broz družil s kungurškimi delavci, tudi boljševiki, je bil ponovno aretiran.

Maja 1917 je bil Josip Broz z manjšo skupino premeščen na železniško postajo v bližini Perma, od koder je, s pomočjo nekega inženirja, Poljaka, junija 1917 zbežal iz ujetništva in se napotil v Petrograd k sinu poljskega inženirja. Tako je sodeloval v julijskih velikih demonstracijah proti Začasni vladi, vendar je policija razbila demonstracije in mnoge aretirala. Tudi sina poljskega inženirja, pa je Josip Broz nazadnje zbežal na Poljsko, vendar je bil aretiran in vrnjen ter zaprt v zloglasni Petropavlovski ječi

Po treh tednih je bil vrnjen v Kungur na Ural, vendar se je med potjo zopet odločil za beg in prestopil na vlak, ki je peljal v Sibirijo. Ko se je vlak zvečer

ustavil na postaji Atamanski Hutor pri Omsku, so ga obkolili oboroženi delavci, ki so dejali, da je v Petrogradu izbruhnila Oktobrska revolucija (24/25. oktobra 1917) in da je vsa oblast prešla na sovjete. **Josipa Broza so napotili u bivše ujetniško taborišče v Omsku**, kjer je bil takrat tudi »Jugoslovanski punkt za zbiranje ujetnikov«, pa je mnogo ujetnikov že pristopilo k Rdeči internacionalni gardi. Tako je tudi Josip Broz **nekaj mesecev bil pripadnik Rdeče garde**. Stražili so v Omsku in hkrati delali na železniški postaji Marjanovka vse do konca 1917. Medtem je novembra 1917 v Omsku spoznal mlado Pelagijo Belusovo s katero se je kasneje tudi poročil.

V začetku 1918 so češki ujetniki formirali Češko legijo in se priključili admiralu Kolčaku. Napadli so tudi Omsk in razbili enote Rdeče garde. Začel se je beli teror, pa se je **Josip Broz rešil tako, da je zbežal iz Omska v stepo** in se zaustavil v neki vasi okrog 65 km iz Omska. Pri vaškem poglavarju Izaiji je dobil delo kot mehanik v parnem mlinu. Domačini so ga skrivali pred češkimi patroljami, ki so ga iskale kot rdečegardista.

V Sibiriji je pod patronatom Češke legije delovala »Jugoslovanska komisija«, ki je v drugi polovici v Tomsku formirala tudi 1. jugoslovanski polk »Matija Gubec«, ki je štel 1.700 pripadnikov, v glavnem Hrvatov in Slovencev, medtem ko je bilo Srbov (Ličanov) le okrog 300.

Vzporedno z »Jugoslovanske komisijo« je deloval tudi srbski konzul Milanković, ki se je junija 1918 namestil v Omsk, kjer je kontroliral tri vojaška odreda, ki so delovali v duhu srbskih dobrovoljskih tradicij, in sicer:

- Bataljon majorja **Matije Blagodića**, ki je avgusta 1918 s Čehoslovaki sodeloval v bojih za Kazan, v katerih je major Blagodić padel. Ob tej priliki se je kapetan Božič rešil, na čelu konjeniškega eksadrona v katerem so bili tudi trije Slovenci. Tudi neki poročnik Kenda². Ostanke bataljona je v Samaro privedel poročnik **Čedomir Protić**.
- Drugemu odredu je poveljeval kapetan **Ivan Božić**. Po nalogu konzula Milankovića so se ostanki Blagodićevega bataljona pridružili Božičevemu odredu, pa je tako kapetan Ivan Božič prevzel tudi poveljstvo »Polka majorja Blagodića«. Moja pripomba: **Josip Broz je lahko spoznal kapetana Ivana Božiča prav v tem obdobju, ko se je skrival v vasi Mihajlovka – morda sta se celo tam srečala in mu je kapetan Božič rešil življenje ...**
- Tretji odred pod poveljstvom podporočnika **Janka Kovačevića** je bil formiran v Čeljabinsku koncem leta 1918.

---

² Nedavno sem ga identificiral kot Kenda Ivana Anton, 1891, Zagrad 26, Idrija, poročnik, poveljnik stotnije

Šele **jeseni 1919 je bil Omsk osvobojen Kolčaka**, pa se je tako Josip Broz v začetku 1920, ko je bila vzpostavljena železnika proga proti zahodu, skupaj z ženo Pelagijo iz Omska odpravil v Petrograd.

V Petrogradu je srečal številne rojake, ki so bili pripadniki raznih enot Rdeče armade, ki so ga nagovarjali naj se jim pridruži. Vendar se je Josip Broz po treh tednih odpravil domov, kamor je prispel z vlakom preko Nemčije šele jeseni 1920.

Tako Dedijer oz. Tito. Krepko sem poudaril trenutke, ko se je Tito v Omsku zelo verjetno srečal s kapetanom Božičem in drugimi jugoslovanskim dobrovoljci, ki so se namenili proti Vladivostoku, medtem ko se je Tito namenil proti Petrogradu.

Zato ponovno poglejmo, kje vse se je mudil kapetan Ivan Božič, da bi tako lahko potrdil domnevo o njunem srečanju v Omsku ali okolici ...

Iz članka, ki sem ga objavil na svojem spletišču in feljtona v Dolenjskem listu³ je mogoče locirati dvoje obdobje kapetana Ivana Božiča, in sicer

- Od 1. januarja 1915 do 1. aprila 1917 je bil v ujetniških taboriščih v Kokardi in Taškentu, Turkestan, v bojih na romunski fronti je bil ranjen in je do oktobra 1917 prebil v bolnici v Odesi.
- Od decembra 1917 do junija 1918 je bil v Samari delegat srbskega konzula za propagando in zbiranje naših dobrovoljcev, **od junija 1918 do 26. junija 1920** je bil pripadnik – poveljnik srbskih oz. jugoslovanskih dobrovoljskih enot v mestih Čeljabinsk, **Omsk**, Tomsk, Krasnojarsk, Irkutsk, Čita, Harbin (Mandžurija) in Vladivostok.

Potrebno je povedati resnico, da so te enote jugoslovanskih dobrovoljcev sodelovale s Češko legijo in delno tudi s Kolčakovo armado, kar potrjuje pričevanja srbskega konzula Milankovića. Tako tudi kapetan Božič, nazadnje tudi generalmajor JLA. Verjetno ni šlo za paradoks!

Preden je maršal Tito 1947 podpisal ukaz o povišanju polkovnika Ivana Božiča v čin generalmajorja, je gotovo prebral tudi del njegove biografije o poveljevanju jugoslovanskim dobrovoljcem v Sibiriji leta 1917/20 in o njegovem delovanju v Omsku. Logična je predpostavka, da je takrat kapetan Ivan Božič naredil veliko osebno uslugo naredniku Josipu Brozu, ki ga je zato 1947 nagradil s činom generalmajorja!

---

³ Ujetnik ruske vojske – pripadnik srbskega dobrovoljskega korpusa – poveljnik jugoslovanskega polka Blagodića in ladijskega evakuacijskega transporta v domovino. Novi podatki o delovanju in borbah slovenskih dobrovoljcev v Rusiji (Sibiriji) 1917-1920. Dodatki 1- 5, (Prispevek k zborniku DOBROVOLJCI KLADIVARJI JUGOSLAVIJE 1912-1918)Prevedel iz ruščine in priredil za objavo Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju, Ljubljana, januar / februar 2012

Ker je bil kapetan Božič od junija 1918 v Omsku, zatem pa se je od septembra 1919 do junija 1920 umikal iz Omska do Vladivostoka, je velika verjetnost, da sta se v tem obdobju srečala prav v Omsku ali okolici, morda mu je kapetan Božič celo reševal življenje pred češkimi in jugoslovanskimi patroljami ... 14. oktobra 1919 je Rdeča armada zasedla Omsk, pa se je v začetku 1920 Josip Broz s soprogo Pelagijo odpravil z železnico proti Petrogradu

Po prihodu v Vladivostok je bil kapetan II. razreda Ivan Božič od 26. junija do 15. avgusta 1920 poveljnik prvega transporta jugoslovanskih dobrovoljcev, okrog 1.400, ki so se na britanski ladji »Kildanon Castle« vračali iz Vladivostoka v Dubrovnik.

Prvi jugoslovanski dobrovoljski polk je bil formiran v drugi polovici 1918 v Tomsku, Sibirija in je štel 1.700 dobrovoljcev. Bil je sestavljen iz treh bataljonov (srbskega, hrvaškega in slovenskega) in drugih enot. Celoten 3. bataljon je bil popolnoma slovenski. Do sedaj sem uspel identificirati 479 pripadnikov tega polka in objavil seznam v spletišču Vojaštvo - Military. Polku je poveljeval kapetan Jože Šircelj, po rodu iz Mokronoga, ki je bil tudi poveljnik drugega Evakuacijskega odreda SHS, ki se je z britansko ladjo »Himalaja« odpravili iz Vladivostoka šele 3. avgusta 1920.

O enoti Rdeče gardi v Omsku, katere pripadnik je bil tudi Josip Broz, zaenkrat ni javno znanih nobenih podatkov. Verjetno bi jih bilo potrebno poiskati v sovjetskih vojaških arhivih, pa tudi v arhivih Kominterne, saj je tudi sam Tito navedel, da so mnoge podrobnosti o njegovem delovanju in življenju v Rusiji od 1917/1920 zapisane v njegovih biografijah, ki so ostale v Kominterni.

Nedavno sem tudi identificiral **dr. Ivana Plessa**, tržaškega Slovenca, ki je iz Sibirije pošiljal poročila v Trst. Tako je jeseni 1919 poslal po nekem ranjencu, ki se je z ladjo iz Vladivostoka vračal v Slovenijo, obširno poročilo goriški »Soči«. V začetku dr. Pless navaja, da se javlja po dveh letih z novicami iz Tomska, da pa tudi sami nimajo nobenih vesti iz domovine. Navaja, da so slovenski dobrovoljci preživeli težke trenutke in so sedaj organizirani v dveh enotah, in sicer: v Čeljabinsku v polku »Srbov, Hrvatov in Slovencev z imenom majorja Blagodića« in v Tomsku v 1. jugoslovanskem polku »Matije Gubca«, v katerem je tudi slovenski bataljon. Pri formiranju polka je bil najprej v štabu, pozneje pa je bil zaradi znanja jezikov dodeljen francoski misiji generala Janina. V Tomsku deluje tudi predstavnik jugoslovanske vlade Milanković, bivši srbski konzul. Hrano imajo dobro. Nosijo rusko uniformo in šajkačo s slovensko trobojnico. V Čeljabinsku izdajajo časopis »Jugoslovansko Ujedinjenje«, katerega urednik je *Železnikar*, ki je bil doma sodelavec »Soče« in »Primorca«. V Tomsku izdajajo tednik »Naš list«, ki ga urejuje dr. Vojeslav Molek. Navaja, da ne razmišljajo o povratku v domovino z ladjo, saj jih je preveč in tako velike ladje

ni na svetu. Pisal je že večkrat, vendar ne ve, ali je strogi urednik njegova pisma objavil ali vrge v koš. Podpisal se je kot Dr. Ivan Pless, stotnik v francoski misiji, Tomsk.

Potrebno je vedeti, da je v obdobju 1918–1919 admiral Aleksandr Vasiljevič Kolčak nadziral velik del Sibirije na čelu belogardistične vojske oz. menjševikov, s katerimi je tvorno sodelovala tudi izredno močna Čehoslovaška legija, a podpirale so ga tuje intervencijske enote na čelu s francoskim generalom Maurice Janinom. Tudi t. i. »Jugoslovanska misija« je dejansko sodelovala s Kolčakom. V odločilnih spopadih v drugi polovici 1919 so enote Rdeče armade, ki jih je vodil pozneje znameniti maršal Mihail Nikolajevič Tuhačevskij (1893–1937), tedaj general, je odločilno premagal enote admirala Kolčaka. Zavezniki so medtem v Vladivostoku, ki so ga medtem že zasedli Japonci, uspeli zbrati in z ladjami evakuirate čehoslovaške in jugoslovanske dobrovoljce.

Mnogi dobrovoljci so pristopili k enotam Rdeče armade, Rdeči gardi. Tako je znano, da so zelo važno vlogo odigrali tudi nekateri slovenski dobrovoljci, Najbolj znana sta dr. Franc Stele in Franc Terseglav.

Stele dr. France, 1886–1972, Tunjice pri Kamniku, akademik, umetnostni zgodovinar, likovni kritik, profesor, urednik in pisatelj, pripadnik polka »majorja Blagotiča« in »Matije Gubca«, od 1918 član jugoslovanske komisije v Jekaterinenburgu, leta 1919 se je kot član odposlanstva čehoslovaške legionarske vojske v Sibiriji preko ZDA vrnil v Ljubljano (in prinesel seznam pripadnikov polka MG v Tomsku), s Fr. Terseglavom avtor knjige »Sveta Rusija«, 1920.

Terseglav Franc, 1882–1950, Ljubljana, časnikar, urednik, esejist, prevajalec, načelnik Orlov v Ljubljani, pom. urednika »Naš list«, od oktobra 1918 član jugoslovanske komisije v Sverdlovsku, pripadnik Rdeče armade.

Da so enote Češke legije in tudi **nekaterne enote jugoslovanskih dobrovoljcev** sodelovale z menjševiki oz. admiralom Kolčakom pri izvajanju belega terorja je **sigurno res**. Zato se tudi **ni čuditi, da se Josip Broz pozneje ni priključil k jugoslovanskim dobrovoljcem**, ki so se vračali v domovino s podporo zahodnih zaveznikov preko Vladivostoka, medtem ko je Josip Broz izbral pot proti Petrogradu, centru boljševiške revolucije.

Potrebno je vedeti, da jugoslovanski ujetniki v Sibiriji niso bili prepuščeni sami sebi. Iz Samare se je proti Sibiriji pomikal srbski konzul Milanković, v Vladivostoku pa je bila tudi srbska vojaška in vladna misija, ki si je prizadevala, da se predvsem srbski ujetniki vrnejo v domovino. Mimogrede še naj povem, da je v Samari Milankovičev pomočnik bil kapetan Božič.

Vsekakor je bil mednarodni položaj zelo zapleten. Dne 1. decembra 1918 je bila proglašena Država SHS, stanje v Rusiji pa zelo negotovo. Zato je bila intencija, da se **vse jugoslovanske enote dobrovoljcev podredijo**

zavezniškim silam v Sibiriji, konkretno francoskemu generalu Maurice Janinu. Dne 21. januarja 1919 je francoska vojna misija v Vladivostoku vzpostavila stik s konzulom Milankovičem in po nekajmesečnih pregovorih sklenila dne **12. marca 1919 v Omsku** dogovor z Jugoslovanskim nacionalnim svetom (JNS). Dne 23. marca 1919 je bil JNS obveščen, da je 1. jugoslovanski polk »Matija Gube« izšel iz sestava Čehoslovaške legiji in prešel pod poveljstvo generala Janina, s tem da bo likvidiran 24. marca 1919. Istočasno je bila likvidirana tudi bivša Jugoslovanske komisija pri čehoslovaških enotah. Iz polka je v francosko misijo poslan kapetan dr. Ivan Pless.

Dne 4. aprila 1919 je bil formiran novi **Jugoslovanski nacionalni svet**, ki so ga sestavljali: predsednik ing. **Božidar Eremić**, Srb iz Srema, prvi namestnik predsednika – ing. **Ilija Čavlija**, Hrvat iz Dalmacije, drugi namestnik predsednika – bančni uradnik **Franjo Šušteršič**, Slovec iz Trsta, tretji namestnik predsednika – ing. **Konstantin Perić**, Srb iz Banata, sekretar – **Pavle Gregorić**, Hrvat iz Zagorja, blagajnik – **Ante Dobrovoljni**, Hrvat iz Hrvaške, redaktor »Jugoslovenskega zjedinenja – profesor **Mirko Jovanović**, Srb iz Bosne.

Vendar Jugoslovanski nacionalni svet **ni mogel bistveno vplivati** na politično življenje Jugoslovancev. Krive so bile predvsem razmere pod Kolčakovo oblastjo, predvsem pa spopadi z enotami Rdeče armade, ki so vse bolj pritiskala čez Ural in proti zahodni Sibiriji. S tem so seveda odločilno vplivali na načrte jugoslovanskih političnih in vojaških organizacij glede povratka v domovino. Glavno je bilo zdaj vprašanje **po kateri poti se vračati v domovino?** Ali prek Daljnega vzhoda, Tihega in Indijskega oceana in Sueškega prekopa ali pa po ozemlju centralne Rusije?

Tudi v Moskvi so pri organih **III. internacionale** in pri jugoslovanski skupini pri KP(b) vedeli, da se v Sibiriji nahaja okrog **10.000 jugoslovanskih dobrovoljcev**, organiziranih v dveh polkih in nekaj manjših odredov, ki bi se želeli vrniti v domovino. Verjetno so tudi vedeli, da je nekaj naših dobrovoljcev, med njimi tudi **Josip Broz, sodelovalo v enotah Rdeče garde**

Admiral Kolčak jih je nagovarjal, da si pot v Srbijo izborijo z orožjem – čez Rusijo! Boljševiki so seveda strmeli, da bi politično in vojaško oslabili Kolčaka, ki je imel navedene **jugoslovanske in predvsem čehoslovaške dobrovoljce pod svojih poveljstvom.**

Konzul Milanković je vedel, da bi vsako sodelovanje v ruski državljanski vojni zelo poslabšalo položaj jugoslovanskih dobrovoljcev. Zato je v pismu poveljniku polka v Čeljabinsko dne 31. marca 1919 zapisal: »Naša politična pozicija mora biti naslednja: naš **glavni poveljnik je generala Janin**. On je tudi naša moralna in dejanska opora. Mi ne bomo nikogar ogrožali, ker smo avtonomna in samostojna enota svobodno in neodvisne države. Mi nismo

dolžni koordinirati naše delovanje z romunskimi, karpato-ruskimi in poljskimi enotami. Podpirali bomo ruske legalne sile v vsakem slučaju, v kolikor nam to omogočajo naše skromne sile. To je naša obveznost. Zato jaz ne bom nikoli sprejel čehoslovaško pokroviteljstvo. Trudil se bom, da bi naš polk v Tomsku prešel s francoskega na rusko kreditiranje.«

Na vprašanje poveljnika 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec« kako konkretno ukrepati, mu je konzul Milanković odgovoril naslednje: »Politični položaj v Sibiriji je za nas takšen, da smo **dolžni podpreti oblast admirala Kolčaka, ki je priznal našo Kraljevino**. Sodelovanje srbskih in jugoslovanskih enot v operacijah proti Rdeči armadi, predvsem polka majorja Blagodića v Čeljabinsku, Ufi in Zlatoustu, je znano. Ostale enote so bile v globini Sibirije in niso sodelovali v teh spopadih. Ko je Čeljabinsku grozila nevarnost, je poveljnik Blagodićevega polka kapetan **Vladimir Pavković** zaprosil generala Janina, da mu dodeli železniške vagonne radi evakuacije.

General Janin mu je odgovoril, da se **polk nahaja v ruski službi**, pa naj se zato obrne na poveljnika zahodne fronte generala **Saharova**⁴. Ta mu je odgovoril, da bo **dobil potrebno pomoč, če se bo polk udeležil bojov proti Rdeči armadi**. Kapetan Pavković je pristal na to zahtevo, vendar na fronto ni poslal celega polka, temveč samo tri odreda, vsak po 100 vojakov, po dve strojnici znamke »maksim« in »ljuis! In eskadron konjenikov – 60 sabelj, pod poveljstvom kapetana II. razreda **Šimunića**. Dne 23. julija 1919 so se srbski vojaki pred Čeljabinskom pogumno spopadli z 12.000 pripadniki Rdeče armade, ker pa jim je primanjkovalo streliva, so se morali umakniti. V tem spopadu je padel kapetan Šimunić in nekaj častnikov, padlo ali pa je bilo ujetih tudi 150 vojakov.

Dne 2. avgusta 1919 je kapetan Pavković zahteval, da so polk umakne v Krasnojarsk, kar pa admiral Kolčak ni odobril. Ko se je Kolčakova vojska začela umikati proti vzhodu, se je **z njo umikal tudi konzul Milanković in jugoslovanski vojaki**.

Dne **14. oktobra 1919 je Rdeča armada zasedla Omsk**, konzul Milanković pa je bil z našimi vojaki že v Irkutsku, seveda, skupaj z ostanki Kolčakove vojske.

Bogdan Eremić, bivši predsednik Jugoslovanskega nacionalnega sveta je 10. decembra 1919 pisal konzulu Milankoviću v Harbin, da se je potrebno izvleči »iz kaše« in končati odisejo od Odese do Krasnojarska. Konzul Milanković mu je odgovoril, da je skupaj z vojaki v Krasnojarsku, pa tudi, da je 1. jugoslovanski polk »Matije Gubec« nameščen v vagonih na postaji Spodnje Udinsko, v nameri, da skupaj nadaljujejo umik iz te »ruske kaše« proti vzhodu.

---

⁴ Vladimir Viktorovič Saharov (1853–1920), general ruske carske vojske.

10. januarja 1920 je **Rdeča armada** na postaji Kljukvennaja zajela okrog 2.000 pripadnikov Blagodičevega polka (poveljnik, kapetan Božič se je rešil), katere so uvrstili v 1. jenisejsko vojaško-inžinerijsko delovno brigado v Krasnojarsku. Kmalu zatem, 30. januarja 1920 je Rdeča armada na postaji Nižje Udinsko zajela 700 vojakov in častnikov 1. jugoslovanskega polka »Matija Gubec«, dejansko hrvaški in srbski bataljon s štabom in poveljnikom polka kapetanom Sertičem, rešil se je le slovenski bataljon s kapetanom Šircljem ... **Jugoslovani so ostali v teh delovnih enotah vse do svojega povratka v domovino 1921.**

Bivanje ostalih srbskih in jugoslovanskih skupin v Sibiriji se je končalo avgusta 1920. Njihova evakuacija je bila v organizaciji **misije Kraljevine SHS**, katero je vodil Božidar Purić. Novi šef vojaške misije, podpolkovnik Žarko Mičić, je 15. avgusta 1920 poročal Vojnemu ministru v Beograd: »3. avgusta sem iz Vladivostoka odpravil naše vojake z ladjo »Himalaja«. Na pot je odšlo 648 častnikov in vojakov in 393 ostalih. Misija je tako končala svoje delovanje«.Tudi vladni predstavnik Purić je raportiral: »Evakuacija je opravljena. Misija je likvidirana in 12. avgusta odhajam v Ameriko.«

Josip Broz se je vrnil v domovino jeseni 1920 po drugi poti, skupaj s soprogo.